

JEGYZETEK A MAGYAR PORRADALOMRÓL.*

Hagyományok oly mélyen gyökereznek az emberek lelkében, hogy hosszú időkre képesek útjukat állni az új eszméknek, még akkor is, ha ezeknek befogadása legsürgősebb és legmélyebb létérdekük. A holtak uralkodnak rajtunk, jó és rossz értelemben. S a holt igazságok rettenetesen meglasztják az eleven igazságok útját.

Magyarország története klasszikus tere az elavult hagyományok tobzódásának. Az ember elrémül, látván, miféle históriákkal tömik már az elemi iskolás agyát, mit neveznek magyar történelemnek a közép- és felső iskolákban, miféle fölfogásokat táplál a publicisztika és az úgynevezett történettudomány a közvéleményben! Ha nem tudná, hogy itt a hagyománynak bennrejlő ereje mellett még egy másik, hatalmas erő működik: az osztály befolyása, melynek a nemzeti történet bizonyos irányú kiszínezése érdeke — nem értené meg, hogyan sikerült létrehozni a jelentéktelen történetecskék és a hamis magyarázatok azt a szövevényét, amelyet magyar nemzeti történelemnek neveznek.

Valódi szolgálatot tenne Magyarország kulturális haladásnak az, aki megtisztítaná az agyakat a pókhálótól, amelybe a történetírás vonta őket, aki tisztán és igazán engedné látniok ez ország múltját, hogy tisztábban és igazabban láthassák jövőjének föltételeit. Ki fogja eltemetni a köztünk járkáló holtakat! Ki fogja elűzni a szellemeket, a kísérteteket! Mert csodálatos erő lakozik bennük.

Íme, a magyar forradalom. Még köztünk járnak a nagyszerű esemény élő tanúi. Nem kell fáradtságos gonddal és a leleményesség s a képzelet minden furfangjával keresni nyomait és rekonstruálni képét, mint a rég-múlt századok eseményeiét. Előttünk van, egy lépésnyire tőlünk — s mégis mily messze, ha az igazság álláspontjától mérjük a távolságot.

Sikerült a magyar forradalmat úgy tüntetni föl, mint kitörését egy nemzet tiszta szabadságvágyának, olyan eseménynek, amelyben egy egész társadalmi osztály páratlan önzetlenséggel tetézte az elmúlt századok harcaiban szerzett páratlan érdemeit, olyan küzdelemnek, amelyben valóra vált az ihletett költő szózata: „Nagy idők. Beteljesült az írás jóslatja: egy nyáj, egy akol, Egy vallás van a földön: szabadság!” . . . „Most egy a lélek, egy a szív, a kar . . . Egy ember a haza . . .”

Valóban úgy volt-e?

* Szerzőnek *Marx- Engels válogatott művei* magyar kiadásához írt jegyzeteiből.

A történelem nem ismer csodákat. Nem ismer eseményt, amely valaha is egygyéforrasztotta volna a különböző érdekek széttagolta népet; nem ismer osztályt, amely *nagylelkűségből* mondott volna le kiváltságairól. Éppen a magyar nemzet történetében esett volna meg e csoda?

Nem a magyar forradalom lekicsinylésének a vágya tör ki belőlünk, amikor e kérdést fölvetjük. Ha van a magyar nemzet történetében esemény, amelyre büszkeséggel tekinthet vissza: bizonyára a forradalom az; s ha egy nemzet múltja följosít következtetésekre a jövőre vonatkozólag: a forradalom nagyszerű harcaiból merítjük a reményt a jövőre. De a magyar forradalomnak azon megvilágítása, amelybe a hivatalos történetírás helyezte, a magyar forradalom azon hagyományai, amelyeket a hivatalos közvélemény szít — sem a harc dicsőségét nem osztják el az érdemek szerint, sem oly megismeréseket nem nyújtanak, amelyeket haszonnal értékesíthetnénk, a jövő fejlődésnek útját munkálván.

A magyar forradalmat csak úgy érthetjük meg, ha annak tekintjük, ami valóban volt; a középnemességnek a nagybirtokos osztály ellen folytatott osztályharca befejező fázisának. Ez az osztályküzdelem sem nem közvetlenül 48 előtt keletkezett, sem magyar különösség nem volt. A magyar történelem a tizenharmadik századtól, a feudális nagybirtok kifejlődésének idejétől telve van vele s a magyar törvényhozás számtalanszor visszatükrözte nyomait. S megtaláljuk e küzdelmet minden országban, ahol ipar és kereskedelem híján a királyság természetes támasza a nemesség ellen nem a polgárság, hanem a nemességnek egy része a másik rész ellen.

Magyarországon a nagybirtokú főnemesség lett az uralkodó Habsburg-háznak szövetségese. A gyakran ismétlődő *nemzeti* fölkelések a középnemességnek osztályharcai voltak, a *nemzeti* királyok a középnemesség vállán emelkedtek föl. Hogy ezen mozgalmaknak — csak a tizenkilencedik évszázadban — a *nemzeti* jelzõt adták, arra az egyetlen jogcím az volt, hogy a harcok idegen uralkodóház ellen irányultak, mint a magyar főnemesség szövetségese ellen. De valóságos nemzeti elem ezekbe a harcokba sohasem vegyült. Sem dicséret, sem megrovás ezért senkit nem illet. A nemzeti eszme annyira új, oly kirívó reflexe annak a gazdasági forradalomnak, amely az európai kontinensen csak a tizenkilencedik század elején kezdte bontogatni szárnyait, oly szorososan van kötve a burzsoáziának osztálylázához, hogy épp oly igazságtalanok Grünwald Bélának és a magyar nemesség egyéb sovíniszta bírálóinak szemrehányásai, mint amily deplacirt a nemzeti eszme kritikusaiknak gúnyolódása, amikor a tizennyolcadik századbeli magyartalan nemesség ellen fordulnak. A magyar nemesség nem lehetett nemzeti, mielőtt a nemzetiség fogalma megszületett.

Csupán mint tényt kell tehát megállapítani, hogy ha a magyar nemességnek a történelmi haladást képviselő szerepére történik hivatkozás — legalább a tizenkilencedik századig — az semmiképp sem nyerhetett a *nemzeti* önállóság és a *nemzeti* sajátosság föntartásában kifejezést. Hogy a magyar főnemesség lett volna nemzeti, azt legjobb barátai sem állítják; de hogy a köznemesség sem volt az, azt eklatáns példák bizonyítják.

II. Józsefnek az uralmát szokás olyanoknak nevezni, amely a nemzeti *feltámadásnak* a lökést megadta, amidőn a középnemességet alkotmányos jogai védelmére kényszerítette.

Melyik nemesség tette ezt nemzeti érzületből?

Az-e, amely „Mária Terézia uralkodása idejében oly vármegyékben, hol a nép nem beszél magyarul, a paraszt nyelvét kezdí használni és elfelejti a magyart?” (Grünwald Béla, *A régi Magyarország*, 119. 1.)

Az-e, amelyben „a nemzeti érzületet elfojtja a rendi fölfogás. A magyar nemes nagyobb szolidaritásban érzi magát a szerb, oláh, horvát vagy tót nemessel, akiket fikció alapján magyar nemeseknek tart, mint a magyar paraszttal?” (u. o., 127. 1.)

Azok a magyar földesurak-e, akik nem szeretik a magyar jobbágyot, mert önérzetesebb, nehezebben tűri az önkényt s ragaszkodik jogaihoz s azért Magyarországon s Erdélyben sok helyen a magyar jobbágyot kizaklatják s elűzik s az alázatosabb, türelmesebb szlávot vagy oláhot telepítik helyére?” (U. o. 127. 1.)

Azt a magyar nyelvet támadta volna meg II. József, amelyet „már nem talál sehol a közéletben, mert onnan a magyar társadalom már rég kiküszöbölte?” (U. o. 466. 1.)

Azoknak a nemeseknek nemzeti érzületét-e, akik „a német nyelvet nem tartották alkotmányos törvényes nyelvnek, de nem nézték annak a magyart sem”, azokét a megyékét-e, a melyek még „27 évvel később, az 1811-iki országgyűlésen lehetetlennek állították a magyarnak hivatalos nyelvvé tételét, mert nincs a nemesség közt senki, aki magyarul tudna?” (U. o. 467.1.)

Azokét-e, akik a németesítésben inkább „igazságtalanságot, mint nemzeti sérelmet láttak” akiknek „az fáj, hogy érdemes hazafiak elessenek hivataluktól csak azért, mert németül nem tudnak”, akik „németül is képesek voltak hivataloskodni s akik közül nem is mondott le senki hivataláról?” (U. o. 467. 1.)

Mindezeket bizonyára nem a nemzeti eszme indította ellenállásra József ellen. Nem a nemzeti eszmét — a rendi érdekeket védtek, amelyeket az uralkodóház fenyegetett. Ha volt osztály, amely a nemzetiséget az időben megóvta, az — öntudatlanul bár — a parasztosztály volt: mert a nemesség „tényleg mindenütt megszűnt magyarul beszélni, ahol magyar paraszt nem volt.” (U. o. 119.1.)

Ha pedig érdem volt a Habsburg-ház elleni harcban a rendi alkotmány megvédése, ebben az érdemben a magyar nemességgel méltán osztoznak a *rég szétzüllött, tehetetlen* nemzetiségek. Természetesen, csak amennyiben nemesek voltak, akikkel „a magyar nemes szolidárisnak érzi magát”. Miért voltak hát a magyarok *forradalmiak* és a szlávok *ellenforradalmiak*, akiknek „közvetlen hivatásuk most az, hogy a forradalmi világrohamban elpusztuljanak”.

Azért — mondja Engels — mert csak a magyar nemzet volt a haladás tényezője, vett aktív részt a történelemben és életképes most is.

Engels ezzel a magyar történelem legfogasabb kérdéséhez nyúl s mindjárt anticipálja a kérdés megoldását is. A magyarság volt az — a németekkel együtt — amely az országot az eltörökösítés ellen megvédte; a magyarság tudott csak nemzeti polgárságot fejleszteni, a valódi magyarrá lett német polgárság kezében volt az ipari hatalom, az értelmi és a gazdasági vezetés. Ellenben a szlávok polgárságot kifejleszteni nem bírt és értelmileg is a magyarság fensősége alá került.

Mindez kétségtelenül helytelen. Helytelen a nézet Magyarország történeti *haladásáról*. Helytelen, hogy a polgárság lett volna a történeti haladás hordozója.

Mik egy nemzet haladásának objektív ismérvei? A forgalmi gazdaság

köreinek tágulása, a gazdasági technika fejlődése, a gazdasági funkciók differenciálódása; a népesség fokozódó tagosulása; művészet és tudomány virágzása; a műveltség elemeinek fokozódó eloszlása a népesség szélesebb rétegeiben.

Mindezen tereken Magyarország a török invázió kezdete óta mondhatni egy tapodtat sem haladt. Mátyás uralkodásáig nagyjából lépést tartott a Nyugattal. Városi polgárság jött létre, amely élénk kereskedelmet közvetített nyugat felé; a mezőgazdasági művelés technikája a kereszténység első századaiban a papság vezetése alatt erősen fejlődött; az országnak saját kultúrája volt, főiskolái és élénk szellemi érintkezése a külfölddel. Mindez véget ért a török hódoltsággal. A vallási és a védelmi harcok, a folytonos polgárháborúkban kitörő osztályharc a nagybirtokos nemesség és a középnemesség közt az ország nekilendült gazdasági fejlődését tökéletesen szétrombolta; a jobbágyság kegyetlen lenyűgözése az 1514-iki fölkelés után a népnek óriási többségét egyenesen kikapcsolta az állami önállóságban és a kulturális fejlődésben érdekeit társadalmi rétegek közül; a városok mezővárosokká sülyedtek vissza, a partikuláris érdekek bornírtságában merevedtek meg és befolyásuk a törvényhozásban semmivé zsugorodott össze; a fényes királyi udvar megszűnt s mivel azidőben a városok és az udvar voltak egyedül lehetséges talaja a művészetnek és a tudmánynak, megszűnt a tudomány és a művészet is, az egyetlen kapocs, amely Magyarország szellemi megtermékenyítését a külföld által közvetíthette volna. Teljes három évszázadig tartott ez a tökéletes stagnáció.

S amikor a soproni országgyűlésen végleg győzött a királyság és a főnemesség, és az abszolút monarchia pénzügyi és egyéb hatalmi érdekei és a külföldnek — magának a szövetséges Ausztriának — gazdasági fejlődése parancsolólag követelte, hogy Magyarország ez úton kövesse: az elernyedtt, minden cselekvőképességét elvesztett nemzetnek egyetlen rétege sem volt képes a haladás áldozatát vállalni. Nem a nemesség, sem a polgárság — a királyság vette át a *történeti iniciatívát*. Mária Terézia kormánya és II. József követtek el mindent, hogy Magyarországot a rendiség legsúlyosabb békóiból kiszabadítsák s az ipari fejlődés útjára tereljék; de minden törekvésük, melyet nem támogatott erőtlensége és bornírtsága miatt a városi polgárság, hajótörést szenvedett a rendi kiváltságaihoz görcsösen ragaszkodó köznemesség áthatatlan tömegének ellenállásán.

A földművelés fejlődésének a jobbágyság elnyomatása, tudatlansága volt legfőbb akadálya. A jobbágy nem tudott, a földesúr nem akart gazdaságába befektetést tenni; a robot, főképp a rossz utak miatt, fölemésztette a jobbágy legjobb idejét. Az úriszékek önkényes bíraskodása folytonos bizonytalanságban tartotta; kedvetlenül dolgozott és a magyar föld termése aránytalanul elmaradt a külföldé mögött. A városi polgárság mereven ragaszkodott a céhrendszerhez; a városok oly gyéren voltak, hogy a megyére semmi befolyásuk sem volt, s így az utak és hidak, amelyeket szintén a jobbágyság adóján tartottak karban, vigasztalatlan állapotban voltak. Hogyan fejlődhetett volna ipar és kereskedelem?

Mária Terézia könnyíteni igyekszik a jobbágyság láncain, de a nemesség ellenáll; csökkenteni akarja terheit a nemesség bevonásával a közteherviselésbe, de ez makacsul ragaszkodik kiváltságaihoz; népiskolák fölállítását rendeli el, de a nemesség szerint jobb a parasztot

tudatlanságában meghagyni; az okszerű gazdálkodás ismeretét terjeszteni akarja, de a hatóságok nem tesznek semmit; évről-évre kibocsát rendelkezéseket az utak jókarban tartására, de a megyék szándékosan hanyagolják el a közlekedés eszközeit, hogy lehetetlenné tegyék más megyék versenyét a gabonapiacon.

II. József uralkodása pedig valóságos tragikum. Kíméletlenül keresztül-gázol a megyei és városi bornírtságon, szervezi a közigazgatást, modernizálja az igazságszolgáltatást, eltörli a céheket, eltörli a jobbágyságot, behozza a sajtószabadságot, a vallásszabadságot. Halála után a rendi reakció elpusztítja élete minden művét: törvényrel biztosítja a régi kiváltságokat, a megyék autonómiáját, visszaállítja a céheket, az úriszékek hatóságát, hatályon kívül helyez minden reformot.

Lehet-e csodálni ilyen körülmények közt, hogy az uralkodóház teljesen elidegenedik az országtól és nagyhatalmi fejlődésének súlypontja Ausztriába helyezi? Ezt törekszik gazdaságilag fejleszteni minden áron. És amit a magyar nemesség megtagadott és a magyarországi városi polgárság megadni nem tudott — az állami igazgatás költségeit az osztrák tartományok fejlett iparától és kereskedelmétől veszi, amelynek gyarmatul kiszolgáltatja Magyarországot. Ez az eredete a Habsburg-ház famózus vámpolitikájának.

Ha ilyképp helytelen Engels nézete, hogy a magyarság azért, mert nemzetiségét megóvta és a történeti kezdeményezést átvállalta, a forradalmi nép, helytelen a szláv törzseket ellenforradalmiaknak elkeresztelni. Az 1744-iki szerb nemzeti kongresszus hangja például, míg egyrészt semmiben sem különbözik az egykorú magyar, gravaminális országgyűlésektől, másrészt sokkal nemzetibb és némely pontokban meglepően demokratikus. Kéri a kiváltságok nyugodt élvezetének biztosítását; tiltakoznak a szerbeknek „szinte embertelen bántása és kínzása” ellen a magyar földesurak részéről; a szerb nemzet — mondják — tudvalevőleg nem jobbágy, hanem szabad nép, szabad letelepedési és költözködési joggal; tiltakoznak a katolikus egyházi tized ellen; a tized, a szerb népre kivetett közadóval együtt a fölállítandó nemzeti pénztárba folyjon, amelyet a nemzettől kijelölt hű személyek kezeljenek és amelyből a püspököket fizessék, az iskolákat és templomokat fönntartsák és a többi közös költségeket fedezzék ... íme, itt ugyanoly védelme a kiváltságoknak, mint a magyaroknál, de nemzetibb és demokratikus jelleggel. A rendi érdekek védelmének jellege a magyar országgyűléseken teljességgel nélkülözötte ezt az elemet s sokkal kevésbé volt összhangban a történeti haladás követelményeivel. Így ezen küzdelmével a nemesség éppen elhárította magától a történelmi kezdeményezés szerepét, amelyet Magyarországon a Habsburg-dinasztia vállalt el.

Miként történhetett mégis, hogy megértük azt a reformkorszakot, amelyben Magyarországon magában több politikai élet volt, mint egész Németországban és a régi magyar alkotmány feudális formáit jobban használták ki a demokrácia érdekében, mint a délnémet alkotmányok modern formáit? Miként tett szert a békés és a harci küzdelemtől elszokott nép annyi energiára, hogy bátor forradalmát kivívja? Miféle erők, milyen új tényezők léptek föl a magyar történet mezején?

E helyen nem föladatunk a magyar forradalom indító okainak föl-derítése. Csak annyit szabad elmondanunk, amennyi Engels kijelentéseinek megvilágításához szükséges. Mindazáltal a következő, Kossuthról szóló fejezet helyes megértéséhez nem nélkülözhetünk néhány vázlatos megjegyzést.

Abban a tényben, hogy történetíróink 1825-től számítják a nemzeti reform korszakát, jut eklatánsul kifejezésre annak az álláspontnak hamis-sága, amely a nemzeti irodalom fölvirágzásában látja a szociális reform és a függetlenségi törekvések alapját.

Csak írók önteltsége és irodalomtörténészek bornírtsága képes arra, hogy egy írói akadémia alapításában nagy szociális fordulás sarkkővét lássa és láttassa. Az akadémiák természetüknél fogva mindenütt a konzervatív érdekek szolgálatában állanak, ha nem is mindig tudatosan, de mindenkor azáltal, hogy az új tudománynyal és az ifjú írói nemzedékkel szemben a régi tudományt és annak képviselőit portálják. Vajjon csak a magyar akadémiát érte volna méltánytalanul a forradalmi irodalom, a Petőfiek gúnyja és haragja?

Valójában úgy áll a dolog, hogy a magyar szépirodalom jellege egészen a negyvenes évekig még nemzeti sem volt, nem hogy forradalmi lett volna. (Még ha forradalmin csupán a reformert értjük is.) Mária Terézia híres testőrei, az irodalmi újjászületés kezdeményezői és a tizennyolcadik évszázad összes írói: Rádai Pál, báró Amadé, báró Orczy, Barscay, gróf Teleky, Bessenyei, Ányos, Faludi, Révay, Virág stb. stb. — nemesek és papok — a nemesség és királyság dicséretét zengték gyöngé hangjukon és nemzeti érzésnek nyoma sincs bennük. A külföldet mozgató nagy eszmeharcok hozzájuk el nem hatolnak; egyik-másik megszólaltatja az idealisztikus filo-zófia humanitárius eszményeit, is egy lélekzetben a megalégedést dicséri és a magyar jobbágy boldog szegénységét. Maga Kazinczy, e kor leg-kimagaslóbb írója, nem szerette az irodalomban a hazafiaskodást, sőt ellen-szenvvel látta; II. József németesítő rendeleteinek fordítása pedig *öröm volt* neki — mint maga írja. (Grünwald, 469. 1.) Az 1811-iki országgyűlés után teljesen elnémul a hazafias költészet, amely Ferenc uralma első éveiben Berzsenyiben, Virágban, mint a nemesi dicsőség magasztalása meg-megszólalt néha. Vörösmarty *Zalán futása* (1823.) új lendületet ad a hazafias költé-szetnek, de az is csak a *régi dicsőséget* vonta ki az éji homályból; demo-kratikus eszméknek semmi nyomuk az irodalomban, s a kevesen, akik bíznak a nemzet jövőjében, nem a reformtól várják a hajnalhasadást.

De ha akár a nemzetiség eszméje, mint a magyar nyelvet beszélő egész nép egyenlősége és függetlensége, akár a nyugat politikai áramlatai kifejezésre jutottak volna is ezen kor költészetében, mi hatásuk lehetett volna? Hisz a magyar íróknak alig voltak olvasóik. Katona *Bánk* bán-ját, az első drámát, amelyben a nemzeti és jobbágyi elnyomatás keserve drámai erővel szólal meg, nem adják elő. *Zalán futása*-nak első kiadásából alig fogy el néhány példány. A forradalmat közvetlenül megelőző néhány év kivételével alig jelent meg magyar munka másképp, mint valamely főnemesi maccenas segítségével vagy előfizetés útján; mily forradalmi vagy nemzeti lehetett a hang, melyet magyar mágnás approbált, mily tág a kör, amelybe az író előfizetőket gyűjtő barátai művét bevitték!?

Szóval: a magyar költészet sem a nemzeti, sem a politikai reform-nak előkészítésében úgyszólván szerepet sem játszott. Bacsányi után, akit

egyedül lelkesítettek a francia forradalom eszményei, Petőfi az első magyar író, aki nyugateurópai értelemben nemzeti és forradalmi; de Petőfi hatása csak a negyvenes évek második felében kezdődik.

Ha mégis mindenképpen személyhez és irodalmi műhöz akarjuk kötni a reform érdemét, gróf Széchenyi István neve tolul előtérbe. Ő volt az, aki *Hitel*-ével (1830) megindította az agitációt a polgári reformokért. Ő volt az, akinél a nemzetiség eszméje nem visszasírás a múltba többé, hanem, miként Nyugateurópában, a nemzetet regeneráló gazdasági és társadalmi mozgalom szükséges ideális célja, az az erkölcsi túlkövetelés, mely a lekötő és hátráltató erők ellenében a nélkülözhetetlen lendületet és önfeláldozást kiváltja.

De Széchenyiben is, kit a polgári társadalom klasszikus közgazdászának, Ádám Smithnek és klasszikus jogbölcészének, Benthamnek, eszméi hevítettek, csodálatos keverékben szűrődtek le a polgári társadalom szükségletei osztályának érdekeivel. Széchenyi a legőszintebben óhajtotta a jobbágság fölszabadítását, az ősiség eltörlését, ipar és kereskedelem kifejlődését: de ez óriási gazdasági forradalmat, mely egy osztályt volt magánjogi rabszolgaságából fölszabadítandó, melynek nyomában egy másiknak kellett keletkeznie, — ő a politikai erőviszonyok megbontása nélkül kívánta. A királysággal egyetértve és az arisztokrácia közjogi és társadalmi fennsőbbségének megóvásával jöjjön létre az új Magyarország.

Széchenyi reális gazdasági és utópiás politikai programjának összeférhetetlenségében látjuk mi tragikumának kulcsát.

Széchenyi nem látta azt, hogy amikor ő a főnemességet akarja reformjai helyességéről meggyőzni és közös reformmunkára megnyerni, ezt csak annak a kapocsnak megbontásával érheti el, amely százados közös küzdelemben elváhatlanul fűzte a magyar főnemesség zömét a királysághoz. Mert a dinasztia egész más érzelmekkel volt eltelve Magyarország haladása irányában, mint azelőtt. Mária Terézia és LII. József ideje elmúlt. A francia forradalom és a napóleoni háborúk vihara föltámasztotta a reakciót és annak gócpontja Ausztria volt, fényes példányképe Metternich, Ausztria valóságos uralkodója. Még ha a főnemesség valóban meggyőzethette volna magát Széchenyitől, választania kellett volna az udvar és biztos uralma és Széchenyi és a megindítandó gazdasági mozgalomban veszélyeztetett szupremáciája közt

Nem látta azt, hogy a főnemességen kívül csak egy osztály van Magyarországon, amelyre agitációjában támaszkodhatik; a köznemesség. Széchenyi, az arisztokrata, szenvedélyesen gyűlölte — mondhatni: utálta — a magyar köznemességet. Évszázados osztályküzdelmük benne nyert legélesebb kifejezést. De ez nem óvhatta meg attól, hogy eszméi csak annyiban verhetek gyökeret, amennyiben a köznemesség körében terjedtek. S amely mértékben terjedtek reformeszméi, szükségképpen ugyanolyan arányban növekedett a dinasztia és a főnemesség elleni hagyományos gyűlölet, mint akik a reformoknak újtokban állottak. Íme a tragikum: Széchenyi nem építhetett az egyik oldalon anélkül, hogy hibás konstrukciójának másik oldalát maga le ne rontsa.

Ehhez egy másik ellentét járult. Míg Széchenyit személyes kudarcra politikailag mind konzervatívabb tette és a dinasztikus hűség mind meggyőződöttebb szószólójává, az ellentét ereje és a küzdelem heve Kossuthot, aki e harcban a közép-nemesség tipikus képviselője volt, mindinkább balra

terelte, a demokrácia és az Ausztria-ellenes agitáció irányába. Így jött létre a társadalmi reform és a nemzeti függetlenség eszméinek azon szoros kapcsolata, mely a középnemességnek 1848-ban történt uralomra jutásában és a függetlenségi harcban nyerte betetőzését és szentesítését.

A legnagyobb tévedés volna ugyanis, ha azt hinnék, hogy a forradalom a 48 előtti politikai erőviszonyokon másképp változtatható, minthogy a főnemesség uralma helyébe — rövid időre: a forradalom leveréséig — a középnemességét tette. A rendi országgyűlés, amikor 1848-ban a polgári társadalom kifejlődésének jogi korlátait lerontotta, sem a polgárságot, sem a parasztságot nem segíthette a politikai uralomra, még egy koalíciós többséget sem, amely ezen osztályok és a középnemesség képviselőiből alakult volna az új népképviselői országgyűlésben, a főnemesség és a dinasztia ellen. Ez nem történhetett, mert a polgárság alig létezett, a parasztság a sokszázados elnyomás folytán politikailag teljesen éretlen volt s így a harc a politikai uralomért tovább is csak a két régi ellenfél egyikének győzelmével érhetett véget.

A győztes pedig a középnemesség lett. Erről nem lehet kétség, ha a 48-as törvényhozás létrejövetelére és még inkább végrehajtására egy pillantást vetünk.

Külsőleg a 48-as törvényhozás teljesen magán viselte a nyugateurópai polgári reformtörékvések jellegét. Jogegyenlőség, népképviselő, felelős kormány, sajtószabadság stb. a főpontok; akárcsak Franciaországban, Belgiumban, vagy a frankfurti parlamentben.

Ne feledjük azonban, hogy a politikai reformok túlnyomó része távolról sem a rendek spontán akaratának volt gyümölcse. Amikor a forradalom kitört, a köznemesség zöme épp oly távol állott a demokrácia gondolatától, mint maga a főnemesség. A radikális nyugati eszmék csak kevés fiatal embert hevítettek, de maguk az ellenzék vezetérei az agrárreformon kívül legfeljebb a követendő menetesség tekintetében tértek el a konzervatívok vezéréitől. Sőt az agrárreform kérdése mind erősebben nehezedett az elmékre s a fő- és középnemességet egyaránt meghódította. Az 1841-iki országgyűlési választásoknál a közteherviselés kérdése még a legtöbb megyében elbukott: a nemesség nem akarta. Az 1843/44-iki országgyűlésen iőrendek és közrendek egyértelműleg mondták ki a nem-nemesek birtokképességét; de az általános hivatalképességet az alsóház csak a főrendek után fogadta el, „mintegy elszégyelvén magát”. Az 1847-iki országgyűlésen fogadta el elyben mindkét ház a közteherviselést és az örökváltságot; az ősiség eltörlését Somsich Pál indítványozta, a konzervatív kormánypárt vezére.

Ha ilyképp a gazdasági reform szükségességét az általános gazdasági nyomorúság, a jobbágmunka silánysága, a mezőgazdasági termények Ausztriától szabott alacsony ára, vagy éppen eladhatatlansága, a hitel hiánya, be is verték a fejekbe, a nemesség politikai kiváltságainak megdöntése még az ellenzéknek sem jutott eszébe. Az alkotmány demokratikus átalakítását csak néhány fiatal ember követelte, kiket mint Petőfit, Táncsicsot. Vasvári Pált a francia szocialisták (Fourier, Lamennais, Cabet, Blanc) eszméi lelkesítettek. Maga Kossuth volt az, aki 1847-ben, mikor Szemere Bertalan indítványát a közös teherviselésről megtette, a nemességet az ellenzék szándékai iránt megnyugtatta. A magyar nemességet — úgymond — egy ezredév

históriája a nemzet lételének talapzatává szentelte föl. Hogy Magyarország lett, hogy Magyarország van, az ő műve. A magyar nemesség jármot túrni nem tanút soha, a szabadság aranyfonalát kezéből soha *egészen* ki nem ereszté, a magyar nemesség itt az abszolutizmust törvényesítem soha sem engedte. Mindez a magyar nemesség műve.

Ezen, *demokrata* vezér szájában kissé furcsa apológia után, amely semmivel sem maradt bármely zsírtól csöpögő megyei szónoklatnak mögötte, így folytatta Kossuth: Már kérdem én: ki lehetne oly kába, hogy ezen nemesség politikai állását annihilálni akarhatná. Mi bizonyosan nem . . . Nem, mi akarjuk, hogy a nemesség azon politikai súlyt megtartsa e nemzet közéletében, melyre históriája, birtoka, alkotmányos gyakorlottsága és százdokon átszótt ezer meg ezer viszonyok által hivatva vagon . . . Én nem óhajtom, hogy a nemesség semmivé legyen; hanem óhajtom, hogy legyen a többi polgárok között, mint testvérek közt a hű elsőszülött, a hazának erős szögletköve, kinek vezérlő állása az ifjabb testvérekbe önbizalmat önt. Ura nem lehet a nemzetnek, de lehet vezére; ez gyönyörű hivatás, ezt megtarthatja . . .

Mondatott pedig ezen radikális beszéd 1847 november 29-én, három és fél hónappal a demokratikus forradalom előtt.

Nem kevésbé jellemző a mód, amelyen a városok országgyűlési képviselőinek ügyét röviddel a forradalom előtt az alsóházban tárgyalták, 1848 január és február havában.

Mindezek bizonyítják, hogy bár az országgyűlési ellenzék némely férfiai radikálisabbak is voltak, mint pártjuk, a demokratikus reform kérdése távolról sem állott oly kedvezően, hogy a márciusi törvényhozásit indokolta volna. Külső eseménynek kellett történnie, hogy a gazdasági reformot megfelelő jogi és politikai átalakítások kövessék. Ez esemény a februári forradalom volt, majd pedig a márciusi napok.

A február 23-iki párisi forradalom híre akkor érkezett Pozsonyba, amikor az országgyűlési ellenzék, elkedvetlenedve a legutóbb az adminisztratív kérdésben szenvedett vereségtől, már-már azon volt, hogy a régi gravaminális politikára vesse magát s hosszú évek harcainak gyümölcsét eltemesse a közjogi viták posványában. A kormánynak a párisi hírekre beállott nagy zavarát Kossuth használta ki először. Március 3-án új felirati javaslatot terjeszt be, amely az ellenzék ismert követeléseit tartalmazza. Ezt az alsóház egyhangúlag elfogadja, amit annál inkább tehetett, mert a javaslat csak egy pontban ment túl az eddigi követeléseken: először állítja föl a parlamentáris kormányzat követelését. Egyébként a fölirat hangja éppen nem követelő, aminthogy Kossuth beszéde is csak úgy hemzseg a dinasztikus frázisoktól. „Öröknek kívánjuk ama dinasztia fényét, melyet uralkodónknak ismerünk.” „Én indítványomban dinasztiai szempontból indulok ki és istennek hála, hogy ezen szempont hazánk érdekében kapcsolatban van.” Indítványomat „ajkaimra a dinasztia iránti hű ragaszkodás adja.” Kossuth és a parlamenti ellenzék még akkor is megmarad a *bölcs* mérséklet útján, amikor a felsőtábla vonakodik a feliratot elfogadni. Sőt még a március 14-iki bécsi forradalom híre sem ragadja el. „Nekünk most — mondja a rendek házában — azon nagyszerű feladat jutott, hogy a mozgalmakat bölcsen vezessük s azon kell lennünk, hogy *a gyepelő kezeink közt maradjon*; mert addig alkotmányos úton haladhatunk; de ha az egy-

szer kezünkől kirántatik, akkor a következéseket isten tudja csak: kívánatos ennél fogva, hogy a felirat korábban jusson fel a trónhoz, *mint az események híre az országban elterjed.*” „Senki ne engedje magát túlragadtatni a kellő vonalon; de ezen vonalig mindent!”

Ezen vonal — ki ne látná! — ott van, ahol a nemesség országgyűlési uralmát az utca és a mezők forradalmi diktatúrája váltja föl. Kossuth — a forradalmár — még március 14-én sem *követelt* annyit, amennyit a *gyáva* bécsiek fegyverrel máris *kivívtak*.

S így a legnagyobb történeti hamisítások egyike, ha a nemességnek és Kossuthnak vindikálják a márciusi demokratikus törvényhozás érdemét. A pozsonyi országgyűlés, még ha elragadtatja vala is magát Kossuth leg-radikálisabb indítványára: hogy a föliratot a felsőtábla mellőzésével terjesszék föl — magával e fölirattal is csak annyit ért volna el, ami a pesti tizenkét pontból csak négyet foglal el. A márciusi ifjúság adta meg a demokratikus reformnak az elhatározó lökést. Ma már nem lehet arról kétség, hogy Petőfi igazat mondott naplójában, amikor azt írta, hogy a pozsonyi országgyűlés parasztlázadás híretől ijedt meg; Anton Springer, a liberális osztrák történetíró is azt állítja, hogy a március tizenötödiki pesti fölkelés Pozsonyba szállingózott első hírei parasztforradalomról szóltak; s megerősíti ezt maga Kossuth is, amikor március 18-iki beszédében „megcáfolni akarta ama véleményt is, mintha az országgyűlés már sikerrel koronázott cselekvéseire a pesti mozgalmaktól vette volna a lökést.” (Horváth, *Huszonöt év*, II. 611.) Ez a vélemény — mint láttuk — igen jól volt megalapozva.

Mindezeket a tényeket, a melyek támogatják azon állítást, hogy a nemesség az egész forradalomban nem ment túl azon a határon, amelyet jól érzett osztályérdekei szabtak neki, — bizonyító erőben messze túlszárnyalja maga a 48-as törvényhozás. Alighogy elmúltak az első ijedség napjai, hogy lecsillapodott az általános lelkesedés, amelyet minden küzdő osztálynak a népesség többi osztályaiban is fölgújtanania kell, hogy egyáltalán győzhessen, s hogy megindult a megfontolt kodifikáció: a valóban forradalmi, de még az őszintén szabadelvű elemek is nem várt meglepetésben részesültek.

Azok a reformkövetelések, amelyek a nemesség érdekében valók voltak, kielégítő törvényhozási megoldást nyertek. Kettő volt csak köztük, amely veszélyeztethette a nemesség kizárólagos uralmát: a népképviselő és — közvetve — a sajtószabadság. Megfelelően bántak is el velük.

A választási törvény oly magas cenzushoz kötötte a választási jogot, hogy eleve kizárta az új nép-képviselőből a népet.

A sajtótörvény pedig . . . Kell-e sújtóbb ítélet, mint a pesti népé, mely azt az utcán elégette, vagy mint a távolról sem forradalmi Csengeryé, aki így fakadt ki: Hát ezért küzdöttünk mi írók éveken át, ezért kockáztattunk szabadságot, hogy a kormány szolgaságából most a tőkés szolgaságába jussunk? Inkább eltörjük tollunkat, semhogy e sajtótörvény szabadságával éljünk!

S ha volnának még kételyek aziránt, hogy a forradalom a nemességet segítette az uralomra, a törvények végrehajtásának egyes jelenetei azokat is el kell, hogy némítsák.

Ki volt az, aki a következetes demokraták mozgalmait minden áron — a szabadság és egyenlőség árán is — elnyomta? A kormány.

Kik voltak azok, akik Táncsics lapját megölték, mert a „léget egészen dögletté teszi”, mert „uszítja a parasztokat a kutyabőrösdiék ellen”, — valójában pedig azért, mert „a nagy sokaság érdekében meggyőződése és az igazság erős hangján” írt? Kazinczy Gábor és nemesi társai.

Ki volt az, aki egy szegény embert „Petőfi verseinek a nép közti terjesztéséért elfogatással, tömlőccel fenyegetett?” Egy hontmegyei szolgabíró.

Ki volt az, aki szabályul adta, hogy „az olyan ... nagy földbirtokosok, kik a helységben állandóul nem laknak, a... községi adót fizetni egyáltalán nem tartoznak.” Egy szabolcsmegyei szolgabíró.

Kik voltak azok, akik még 1848 november végén is követelték a robotot, megtagadták az adót? A garan-vezekényi, a zelizi, a tápió szelei stb. földesurak.

És ki volt az, aki Táncsics panaszára, hogy „az ember kénytelen azt következtetni, mintha nem is szándékoznának az úrbéri törvényt életrehozni, hanem mintha a kiváltságot továbbra is fenn akarnák tartani” — még december 14-én így válaszolt: „a hazát kell megmenteni most, nem pedig holmi legelőkről vitatkozoznak a néplapok?”

„A hazát kell megmenteni.” A haza volt mindig a mumus, amelylyel elhallgattatták az elnyomott osztályok panaszait. És amikor Kossuth Lajos — mert ő volt az december 14-én — így nyilatkozott, nyíltan mutatkozott be annak, ami mindig volt: a magyar középnemesség főntartás nélküli képviselőjének. Csakis ha ennek nézzük, tudjuk megérteni — de egyúttal méltányolni is — nagyszabású egyéniségét.

Szabó Ervin.